

גידה ההיכל

לע"נ הטהורה של מורנו ורבינו עט"ר הגה"צ מרן רבי משה יעקב ווייס בן הגה"ק רבי אברהם צבי זצ"ל זלב"ע ה"י בטבת תשע"ב

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נוה אחיעזר

בנשיאות מורנו הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר

רח" נחשוני 3 (מאחורי ביתנים 7-9), נוה אחיעזר בני ברק

עש"ק פרשת עקב כ"ב מנחם אב תשע"ח, גליון מס' 442

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ מוצ"ש ר"ת	ב"ב	ירושלים
8:47	8:15	7:14
8:49	8:13	6:59

נושא הלכתי לפרשת השבוע

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א

גאב"ד נוה אחיעזר – בני ברק

הדברים נכתבו להגדיל תורה ולהאדירה, ולא להלכה למעשה

חידה לפרשת השבוע

1. במן ובעגל

בנגע ובכום.

2. בחמשה חומשי תורה
מלבד בפרשתנו אין,
ובלשון התנא בברייתא
הוא נסמך לעין.

רמז: סופו אחר העין.

הברכה הראויה לפת המכונה 'לחמניות מזונות'

[דברים ח, י] ואֶכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֶּבֶה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.

שאלה: האם חייבים ליטול ידים ולברך ברכת המוציא וברכת המזון על פת הקרויה "לחמניות מזונות".

"לחמניות מזונות" מה הם

כידוע מצויים מיני לחמניות הקרויים בשם 'לחמניות מזונות', משום שהבצק שלהם נעשה עם מי שריית צימוקים, או מי פירות אחרים, באופן שלדברי האופים, וכן לדברי חלק מהרבנים המכשירים, נחשבים לחמניות אלו כ'פת הבאה בכסנין', הפטורה מנטילת ידים, וברכתה 'מזונות' ו'על המחיה', ולא 'המוציא' ו'ברכת המזון'. מסיבה זו נוהגים רבים, במיוחד בארצות הברית, לאכול לחמניות אלו כשאין פנאי לנטילת ידים וברכת המזון, וכן עושים מהם כריכים (סנדוויצ'ים) לצורך אכילה בדרכים ללא נטילת ידים. ואף נהוג להגישם בשמחות, כדי שהאורחים יוכלו לסעוד לבם וללכת בלי להמתין לסיום הסעודה וברכת המזון.

מנהג זה מעורר שתי שאלות: א. האם באמת לחמניות אלו נחשבים ל'פת הבאה בכסנין', ולכן כשנאכלים בפני עצמם ברכתם 'מזונות', או שמא דינם כשאר פת שאף פחות מכזית ממנה ברכתה 'המוציא' (ו"א שאף נטילת ידים בלא ברכה). ואם אוכל ממנה כביצה חייב בנטילת ידים וברכת המזון, כמבואר בשו"ע (או"ח קנח, א-ג). ב. כידוע, אף פת הבאה בכסנין, כשקובע עליה סעודה, מחוייבת בנטילת ידים וברכתה המוציא וברכת המזון, כמבואר בשו"ע (שם וקסח, ח). ואם כן אף אם לחמניות אלו בפני עצמם ברכתן מזונות, האם אכילתם במקום סעודה או בסעודות שמחה אינה נחשבת לקביעת סעודה, ואין לברך עליהם מזונות ללא נטילת ידים, כפי שיש נוהגים לעשות, אלא מחוייבים בנטילה והמוציא וברכת המזון, כנ"ל.

הכרעת כמה מפוסקי דורנו זצ"ל

בשו"ת מנחת יצחק (ט, יז) הביא [בשם השואל, והסכים עמו] שאם מכניסים כמות מים וכנגדם מי פירות בשוה, וע"י צירוף ביצים סוכר ושמן נעשים המים המייעוט, אף שאין טעם תערובת המי פירות ניכר בעיסה, וטעם הלחם כמעט שוה ללחם רגיל, סמכו לברך עליו בורא מיני מזונות, על סמך מש"כ המהרש"ק בס' החיים (קסח, י) והמהרש"ם בדעת תורה (שם). - אבל בשו"ת שבט הלוי (ח, לב) כתב שאם נעשין בתערובת רוב מי פירות, דהיינו מי הפירות משונין בטעם ובמרמה, שמן הסתם ניכר היטב הטעם בעיסה, אין בידינו למחות בחוזה יד. אבל לולא זה יש חשש גדול שלא נעשה באופן הנ"ל, אעפ"י שלדעת הב"י אולי גם זה מועיל, מכל מקום בודאי שומר נפשו ירחק מזה.

הכרעת כמה מפוסקי דורנו שליט"א

לפני כמה שנים ביאר הגרמ"ש קליין שליט"א בקובץ מבית לוי (יז) בהרחבה (והודפסו הדברים גם בקונטרס בפני עצמו בשם 'לחמניות מזונות לדעת הפוסקים ברכת

המוציא) שעל 'לחמניות מזונות' יש לברך המוציא וברכת המזון. ויצאתי בעקבותיו לברר בס"ד הלכה זו. וראיתי שגם הגר"ד יוסף בספרו הלכה ברורה (ח, אוצרות יוסף י) דעתו שלבני אשכנז ברכתם המוציא, וכן האריך להוכיח הגר"י בעלסקי שליט"א בספרו שלחן הלוי (א, ב), וכן הוכיח בקונטרס בית הלחמי (להגרמ"ל לוי, בית שמש תש"ע) [ולע"ע לא היו למראה עיני]. מאידך פוסקים אחרים, ובמיוחד הגר"י בלינוב שליט"א וחותרנו הגרמ"ל לנדא שליט"א בספרו שערי מישור (ג, ז-יג) והגר"י גרינברגר שליט"א מח"ס שובה ישראל [שהדפיס בגדון זה קונטרס 'פת הבא בכסנין ולחמניות מזונות'] ובספר פרי אליעזר (להגר"א פולק שליט"א, א), חלקו על מסקנתו ולדעתם יש לברך עליהם במ"מ, מלבד כאשר קובע עליהם סעודה. אך בקובץ מבית לוי (שם עמ' קיז) נדפס מכתב מרן ה'שבט הלוי' שמסכים לדברי הגרמ"ש קליין שליט"א שברכתן המוציא, ומסיים שגם לו יהא מי שלדעתו בדיעבד יברך מזונות, 'מקובלני איש מפי איש ממרן החתם סופר ז"ע, שאע"פ שהרבה פעמים נעשים דברים בקהלות שהם רק דיעבד ואין כח ב"ד למנוע ההמונים הלהוטים אחרי זה, מכ"מ הרבנים לא יתנו חותם וגושפנקא להרגיל הנהגת הכלל, על דבר הנשנה במחלוקת או דיעבד'. וכן הסכים שם (עמ' קמג) גם הגר"נ קרליץ שליט"א שאם משתמשים בלחמניות מזונות בסעודה במקום לחם נחשב לקביעות סעודה וחייב בנטילת ידים וברכת המזון. וכן אם אוכל רק את הלחמניה לבד במקום לחם וזו היא סעודתו, נראה ברור שיש ליטול ידים וברכת המוציא וברכת המזון. ואם טועמים קצת לחמניה מתוקה, יש להסתפק, והסברא נוטה לברך המוציא, עכ"ד הגרמ"ק. - מאידך כמה מפוסקי דורנו וגופי כשרות מובהקים, דעתם שאף אחר כל האמור, עדיין יש מקום לפוטרים מהמוציא ונטילת ידים. לכן דברי לא נכתבו לבירור ההלכה, אלא כדי להציע לקורא את צדדי השאלה.

דעת שו"ע"ר שבעל נפש לא יאכל פחות מדקביעות סעודה

כתב הגרמ"ש קליין בריש דבריו (עמ' א) להנמק מאכילת לחמניות אלו, והביא את דברי השו"ע הרב (סוף סעיף יב): וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה (אלא פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם) כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שיתבאר. אולם כבר השיגו הגר"ג (עמ' ב-ג): הדברים מטעים מאוד, שהרי דברי השו"ע הרב אינם עניין לכאן, שהרי הוא כתב כן לכל סוגי העוגות, שמברכין להלכה בורא מ"מ, וכנ"ל כהכרעת הבית יוסף להקל. - שבעל נפש יחמיר על עצמו

שלא לאכול רק בתוך הסעודה. והרי פוק חזי מאי עמא דבר, שמברכים במ"מ על כל סוגי הפת הבא בכסנין, ואינו עניין לפסק הלכה לצבור, אלא לבעלי נפש. ודייק שהרב כתב 'הרוצה להחמיר' ולא בעל נפש יחמיר לעצמו. וממילא אין מקום לכל שכן בלחמניות אלו.

אין לברך המוציא על פת כסנין ללא קביעות סעודה

במסכת ברכות (מב, א): רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא [היה עסוק בסעודת נישואי בנו לבת ריב"ח], אייתו לקמיהו [הביאו לפניו] פת הבאה בכסנין. כי אתא, שמעינהו דקא מברכי [כשהגיע שמעם שהיו מברכים] המוציא. אמר להו, מאי ציצי דקא שמענא, דילמא [מה ציצי שמעתי, האם] המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו [ברכתם]. אמרי ליה, אין, דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה, פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל, הלכה כרבי מונא. אמר להו, אין הלכה כרבי מונא אתמר. אמרי ליה, והאמר הוא דאמר משמיה דשמואל, לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא. שאני התם דקבע סעודתיה עליהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו, לא. - הרי שלחמניות, שהם מיני מאפה שמוגדרין כפת הבאה בכסנין, אם לא קבע עליהם סעודה, ברכתן מזונות, אף באוכלם בסעודת נישואין.

פת הנילושה במעט דבש או תבלין ברכתה המוציא

מצאנו בגמרא כמה מיני מאפה שדינם כ'פת הבאה בכסנין'. ורבו השיטות בראשונים בפירוש והגדרת מיני מאפה אלו. ולאחבת הקיצור נביא רק את דברי הבית יוסף (או"ח קסח, ז) הנוגעים ל'לחמניות מזונות' ואת מסקנתו: הרמב"ם כתב (ברכות ג, ט) ש[פת הבאה בכסנין] היא עיסה שנילושה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה. והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט, אבל אם נתן בה מים הרבה אע"ג שנתן בה גם כן שאר משקין, כיון דמיעוטא ניהו בטלים הם לגבי המים, ויש לאותה עיסה דין פת לכל דבר. והכי דייק לישניה שכתב שנילושה בדבש וכו', דאם לא כן הוה ליה למימר עיסה שנתן לתוכה דבש וכו'. - והובא פירוש זה להלכה על ידי הרמ"א (קסח, ז): וי"א שזה [שעירב בה דבש וכו' וטעמו ניכר] נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן נוהגים.

פת הנילושה במעט דבש או תבלין ברכתה מזונות

אולם הבית יוסף מסיק להיפך, וז"ל: אלא דממה שכתב או שעירב בה מיני תבלין, איכא למידק איפכא, דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא, ואפילו הכי מוציאו מתורת לחם לענין המוציא. ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (חלה ב, ב) דחייבת בחלה, ואפילו הכי אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה. הילכך על כרחך לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית, אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת, אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין, כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו, לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות, אלא אם כן אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה, דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה, וזה נראה עיקר. - וכן כתב בשו"ע (סו: וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה. - וכבר כתבתי שהרמ"א הביא בהגהתו את דעת החולק.

ספק באה בכסנין לקולא וברכתו מזונות

לאחר שהביא הבית יוסף כמה שיטות בפירוש באה בכסנין, מסכם: ולענין הלכה, כיון דספיקא במידי דרבנן הוא, נקטינן כדברי כולם להקל, ובין כיסים שממלאים אותם בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקיליא"ש דיאלחש"ו, ובין עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין, בין הנקראים בישקוגו"ש, כולם דין פת הבאה בכסנין יש להם, ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו, או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו. - וכן סיים בשו"ע (סו: ו) והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרונו בפת הבאה בכסנין.

ספק באה בכסנין לחומרא ונאכל רק בתוך הסעודה

הב"ח תמה על הבית יוסף: למה אמר שהוא קולא, הלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה, בין כך ובין כך הוא חומרא, שעובר משום לא תשא. ולכן נראה עיקר דאם אינו מתוול כלל... ואפילו אית בהו נמי תבלין דבר מועט, כיון שנילושה במים בלבד, או אפילו הני כסנין שנילושין בדבש או שמן או חלב והמים הם הרוב, כל אלו אין לאכלן אלא בתוך הסעודה. אבל אם הדבש או

השמן או החלב הוא הרוב, והמים הם המיעוט דבטלין במיעוטן, משמע דבהא כולי עלמא מודו דיש להם דין כסנין, ואין צריך לומר אם אין שם מים כלל אלא כל העיסה נילושה בדבש שיש לה דין כסנין. והמגן אברהם (יח) העתיקו.

הכרעת הדרישה הט"ז ושו"ע הרב שיברך מזונות

אבל הט"ז (ו) תירץ קושית הב"ח: דלא קשה מידי, דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה, דהא זיין. אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות. משום הכי כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כסנין, יש להקל שלא להצריך המוציא. ויש על זה גם שם חומרא, שלא לומר בחנם המוציא ושלש ברכות. גם בדרישה (שנדפס לראשונה רק בשנת תקכ"ז, ולא היה לעיני המג"א) כתב: כתב הב"י להקל, אפשר משום שהדין שברכת בורא מיני מזונות היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל, ולכן יש לברך על כולם בורא מיני מזונות. ובברכה אחרונה מקילים ומקצרים ומברכין מעין שלש, ואף על פי שברכת מעין שלש אינה עומדת במקום ג' ברכות [ולא ביאר מדוע א"כ יברך מעין ג', ועיין מאמר מרדכי (יד) שביאר כוונתו]. וכן כתב בשלחן ערוך הרב (קסח, יב): ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם, ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג', כי אין כאן ספק של תורה אף אם אכל כדי שביעה שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'. וכיון שמברך ברכה אחת מעין ג', אין לו לברך המוציא, שלא יהיו ברכותיו סותרות זו את זו. ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור, אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו. וכל שאין ברור לנו שיש בו חשיבות לחם גמור, אין להוציאו מחזקתו שהוא בכלל מזון בודאי... בספק לחם גמור יצא, שספק ברכות של דבריהם להקל. ואפי' לכתחילה אין כאן חשש ברכה לבטלה, שכיון שהקילו חכמים בדבריהם לצאת בספק ברכה, אין זו ברכה שאינה צריכה, ואינה לבטלה בודאי, כיון שיוצא בה ידי חובתו. ורשאי לאכול על ידה, ואינו נושא שם שמים לשוא ולא לשקר, שהרי מברך ה' באמת שברא מיני מזונות, ולא עוד אלא שגם זה מזון הוא. אלא שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו, הרי זו ברכה שאינה צריכה ונושא שם שמים לשוא, אבל לא לשקר אפילו אם בירך על דבר שאינו מזון כלל. ובכף החיים (סג) הביא ממאמר מרדכי (כרמי, יד) הביא שכן כתב באורחות חיים (להר"א מלוגיל, סעודה ל) בשם רבי דוד בן לוי (בעל המכתב) דכיון דאיכא פלוגתא מספיקא עבדינן בהו בורא מיני מזונות ולבסוף מעין ג'. והוא כב"י ולא כב"ח. וביביע אומר (ב, יב) ציין לחי' הרא"ה ושיטה מקובצת [והוא הריטב"א תלמידו כידוע] (מד, א) שהמברך על פת מעין ג' יצא, ולגינת ורדים (כלל א, כד) שכתב דבספק יש לפטור לכתחילה במעין שלש. ועי"ש שהאריך ואכמ"ל.

המחמירים כהב"ח שיאכל רק בתוך הסעודה

האליה רבה הביא את הדרישה (שהיה עמו בכתב יד) והט"ז, אך ציין למה שכתב לענין ברכת מעין שבע (רסח, יח) שיחיד שאמרה אינו יוצא חובת תפלה. ונראה דה"ה אם בירך מעין שלש במקום ברכת המזון. והביא בשם השל"ה (שער האותיות, קדושה) שכתב כב"ח שירא שמים לא יאכל אלא בתוך הסעודה, והניח בצ"ע. והמהרש"ם בדעת תורה הביא כחולק על הט"ז, והביא שגם בנהר שלום בשם שו"ת בית יהודה (עייאש, מא) חולק על הט"ז וסובר דהמברך בורא מיני מזונות על פת לא יצא.

הכרעת הביאור הלכה שיברך מזונות ומעין ג'

אולם בביאור הלכה כתב: המג"א העתיק על השו"ע דברי הב"ח ע"ש. ואנכי לא העתקתי, דכבר יישב הט"ז קושייתו, והרבה אחרונים תפסו לדינא כפסק הרמ"א, דסגי כשנילוש ברוב דבש ומיעוט מים. [ואף דשמעתיה דהא"ר והנה"ש והמאמר מרדכי בפומיה תמיד, לא הזכיר דעתם לחלוק על הט"ז].

צורת עשיית 'לחמניות מזונות'

כאמור לדעת המחבר עיסה שעירב בה דבש וכו' וטעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה ברכתה מזונות, והרמ"א סובר שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן נוהגים. לכן הנהיגו האופים לבשל צימוקים במים, באופן שיקבלו דין יין ומי פירות, דהיינו שיהיו הצימוקים לפחות יותר מאחד מששה כנגד המים, כמו שהביא המשנה ברורה (ערב, טז) בשם הבכור שור. וללוש במים אלו שדינם כמי פירות את העיסה. והן הנה 'לחמניות מזונות'. וטעם לחמניות אלו מתוק, שלא כלחם ולחמניות רגילות.

וברור שנחשב שטעם התערובת ניכר בעיסה שמועיל לדעת המחבר. ואולי נחשב גם שכל טעם העיסה ניכר שנשתנה מחמת מי הפירות (במהות הגדרה זו חלוקים הגרמ"ש"ק והגר"ג), ויועיל אף להרמ"א. - כאמור פשט נוהג אכילת לחמניות אלו בתור מזונות, ואף אוכלים עמם סעודות שלימות בשמחות. ונגד נוהג זה יצא הגרמ"ש"ק והסכימו לדבריו מרן השבט הלוי זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א.

עיסה של מי פירות בלבד

המהרש"ם בדעת תורה (ספח, i) חידש קולא בעיסת מי פירות, וז"ל: מ"ש בשו"ע והוא שיהי' טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, נ"ל דהיינו אם היו רוב מים, אבל ברוב מי פירות א"צ שיורגש בהעיסה טעם המי פירות. ועיין בבי"ד"ה ומ"ש רבינו בפת הבאה בכיסנין וכו', דמוכח כן, שמתחלה ר"ל בכוונת הרמב"ם בהא דפת הבאה בכיסנין וכו' דהיינו דוקא בשלא נתן בה מים אלא מעט, אבל אם נתן בה מים הרבה בטלן המי פירות ברוב מים, והו"ל פת גמור, אבל אח"כ חזר בו והוכיח דאפי' ברוב מים כל שיש בה תערובת מי פירות הו"ל פת הבאה בכיסנין, ובלבד שיהי' טעם התערובת ניכר בעיסה וכו' עי"ש. ומוכח דברוב מי פירות לא בעינן שיהא ניכר בעיסה]. - מדברי המהרש"ם עולה קולא גדולה שאם נאפים לחמניות אלו במי ביסול צימוקים בלבד, כיון שדינם כמי פירות, אין צורך להרגיש טעם מי הפירות. וא"כ אין מהצורך לדקדק שיהיו הלחמניות מתוקות ביותר שכמעט מי הפירות הם עיקר כמו שכתב הרמ"א.

מקור הצורך בטעם מי הפירות ניכר

והגרמ"ש"ק ביאר כוונתו, דס"ל להדעת תורה בדעת הבי"ד דאיכא ב' אופנים בדין נילוש במי פירות, א', דנילוש במיעוט מי פירות, ואז בעינן שיהיה ניכר טעמם בעיסה. ב', דנילוש ברוב מי פירות, ואז אין צריך שיהיה טעם המי פירות ניכר בעיסה. והוקשה להדעת תורה דבשו"ע כתב סתם שעירב דבש בעיסה, וצריך שיהיה ניכר הטעם. ואמאי לא כתב דכשיש רוב מי פירות א"צ שיהיה טעמם ניכר. ועי"ז כתב דמ"ש בשו"ע והוא שיהיה הטעם ניכר, היינו דוקא כשיש מיעוט מי פירות, אבל כשיש רוב מי פירות לא איירי השו"ע בזה. ובאמת בזה א"צ שיהא טעמם ניכר בעיסה. נמצא לפי זה דהמחבר אכן השמיט אופן אחד בהלכות כיסנין, דהיינו בגוונא שעירב רוב מי פירות דנחשבת העיסה לכיסנין, אפילו אם אין טעם המי פירות ניכר בהם. - ותמה הגרמ"ש"ק על הדעת תורה, דהמעין בב"י יראה לכאורה להדיא איפכא. דהב"י ס"ל בתחילה דצריך רוב מי פירות, דעי"ז לא נקרא לחם, ושוב חזר בו וס"ל דאף ברוב מי פירות הוי לחם גמור, ועיקר הטעם שברכתו במ"מ לפי שאין דרך לקבוע עליו, ועי"כ צריך דיהא טעם המי פירות ניכר, דבהכי באמת אין הדרך לקבוע. ועפ"ז אתי שפיר הא דלא כתב בשו"ע הדין דברוב מי פירות לא בעינן טעם ניכר, כיון דזה אינו, אלא בין ברוב מי פירות ובין במיעוט מי פירות בכל גוונא צריך שיהא טעם המי פירות ניכר, ואין נ"מ בין רוב למיעוט, וכל שהטעם ניכר אין דרך לקבוע עליו, וכל שאין הטעם ניכר הוי דרך לקבוע עליו. - מכח תמיהתו זו על הדעת תורה מסיק הגרמ"ש"ק: לחמניות אלו שאין הטעם של מי צימוקים או מי פירות מונע מלקבוע עליו סעודה, אזי אף לדברי הבי"ד ולבני עדות המזרח הנוהגים כוותי' בכל פסקיו, צריך נט"י המוציא וברמה"ז.

יישוב דברי המהרש"ם והוכחתו

ויען כי גדלה תמיהתו על רבן של ישראל המהרש"ם, שכתב עליו שלא הרגיש שבדברי הבית יוסף שמהם הוכיח סברתו, מבואר בהם היפך מסקנתו להלכה, - והרי הוא פוסק דורו, וגליונות השו"ע שלו היו חביבים עליו, שרובם הדפיס בחייו בספר המלקט להלכה מספרי שיטות הפוסקים, ה"ה ספר אורחות חיים (להגר"נ כהנא אב"ד ספינקא), הרי שאין דינם כסתם הגהות גדולי ישראל, שיתכן שנכתבו שלא בעיון, כמו שכתב הגרמ"ש"ק בראש קונטרסו הנ"ל. וא"כ טיפת דיו שלו מצריכה שבעה נקיים, ובפרט שדבריו אלו הם מילתא בטעמא כמ"ש בשו"ת שבט הלוי (ה, לב) שפשוט דאם יש רוב מי פירות הוא כבר בגדר לחם שאין קובעין עליו. - וכמדומני שלא זו הוכחת המהרש"ם, והמעין בגוף ספר דעת תורה - שכידוע מורכב מלשון המהרש"ם בכתב יד קדשו בגליונות השו"ע והוספות וביאורי נכדו בסוגריים מרובעות - יראה שבסוף הקטע מופיע סוגר מרובע, אלא שחסר הסוגר הראשון. כלומר שכל אריכות ההוכחה החל מתחילת 'שמתחלה', הם ביאורי הנכד, ובטעות לא נדפס הסוגר המרובע שבו מתחיל הקטע. והמהרש"ם לא כתב אלא בקיצור 'ועיין בבית יוסף ד"ה ומ"ש רבינו בפת הבאה בכיסנין וכו' דמוכח כן'. וכמדומה שכוונת המהרש"ם

אחרת היא ופשוטה, שהמעין בבית יוסף שתחילה סבר שמעט מי פירות בטלן ברוב מים מדין ביטול ברוב, ונידונה כפת שנאפית במים בלבד. [ולא הזכיר כלל אם הטעם ניכר]. ושוב דחה שעל כרחק אין לדיני ביטול שייכות לדיני הפת, שהרי תבלין דבר מועט [וא"כ בטל ברוב מים] ומוציאו מתורת לחם לעניין המוציא. ועל כרחק הברכה תלויה רק בדרך בני אדם לקבוע, ודרך בני אדם לקבוע רק על עיסה ממים 'בלי שום תערובת'. ולכן כשיש בה שום תערובת ממי פירות או תבלין לא חייבוהו בהמוציא, כיון שאין דרך לקבוע עליו. ובכל האריכות הזו לא הזכיר הבית יוסף כלל עניין טעם מי הפירות, אלא שבסוף הקטע כתב הבית יוסף תנאי חדש, שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיה דעירב תבלין שטעמו ניכר. - מזה דיין המהרש"ם שברוב מי פירות, שא"צ ללמוד ברכתו מתבלין, אלא שכיון שאינו ממים אין קובעים עליו, כמ"ש לעיל, אין צריך הרגשת טעם כמו בתבלין, אלא רק במעט מי פירות, שבטל במיעוטו, ויש לומר שקובעים עליו אף שאינו ממים בלבד 'בלי שום תערובת', שם הצריך הבי"ד שטעמו נרגש כמו תבלין, שאז אין קובעים עליו. ועל כן מוכח שרק במיעוט צריך שיהיה הטעם נרגש.

דעת המהרש"ם בשיטת הרמ"א

בהמשך דבריו העלה הגרמ"ש"ק שאין לאשכנזים לסמוך על סברת המהרש"ם, והוכיח (עמ' יט) שלא נתכוין המהרש"ם לבאר כן אף את דעת הרמ"א. והיינו דהרמ"א פליג על המחבר, וס"ל דלא סגי במיעוט מי פירות, אלא בעינן רוב מי פירות. אבל כל דאיכא רוב מי פירות בהא מודה הרמ"א להב"י דתו לא בעינן טעם המי פירות ניכר בהעיסה. והעלה הגרמ"ש"ק דלא כיון הדעת תורה לבאר כן את דעת הרמ"א, מכמה טעמים. א', לשון הרמ"א הוא וי"א דזה נקרא פת גמור אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין ודבש כמיני מתיקה שקורין לעקיך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים עכ"ל. והנה לדברי הדעת תורה יל"ע בדברי הרמ"א למה האריך בלשונו, ולא כתב בקיצור בזה הלשון וי"א דצריך רוב מי פירות ותו לא מדי, מה גם דאי נימא דפליגי ברוב ומיעוט, א"כ עיקר הפלוגתא אינו מבואר. דהרי המחבר לא כתב שיעור הדבש או המי פירות דסגי במיעוט, רק סתם דשיעורו הוא בכדי שיהיה טעמו ניכר בעיסה, ועי"ז כתב הרמ"א דלא סגי דניכר טעמו בעיסה אלא צריך הרבה כ"כ שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. ולדברי הדעת תורה עיקר הפלוגתא חסר מן הספר. ובהכרח דלא כתב הדעת תורה הגהתו אליבא דהרמ"א, ואף הוא ס"ל דלא פליגי הרמ"א והמחבר ברוב ומיעוט גרידא, אלא פליגי בחוזק הטעם דלהמחבר סגי שיהיה טעמו ניכר בהעיסה, ולהרמ"א בעינן טעם חזק מאוד. וזוהי כוונת הרמ"א בדוגמא דמיני מתיקה שקורין לעקיך, שטעם המתקנות עיקר. והיינו שיהא הטעם נרגש היטב. ודברי הרמ"א הללו דבעינן שיורגש הטעם היטב הוו בהכרח דלא כדעת הדעת תורה בדעת המחבר דברוב מי פירות לא בעינן שיורגש טעמו. עד כאן דברי הגרמ"ש"ק.

- אך המעין בדרכי משה, מקור דברי הרמ"א, יראה שבא לומר שפת שאינה נילושה ברוב דבש, [כלומר הן הפת הרגילה, הממולאת, והן הנעשית מעיסה בדבש מעט] דינה כלחם ממש, כיון שמברכין עליה המוציא בשבתות ויו"ט. ורק אם יש בהם דבש ובשמים הרבה ועיקר העיסה נילוש בהם, מברכים עליו מזונות. ועל כרחק כוונתו כשעדיין הדבש המרובה הוא עדיין מיעוט כלפי המים, כי לא דיבר הבית יוסף כלל ברוב דבש או מי פירות. וכמו שכתב ה"ט"ז שציין המהרש"ם בפתח דבריו שפשוט שכולי עלמא מודים שברכתו מזונות. אם כן לא יכל הרמ"א לקצר ולכתוב את דין רוב מי פירות כאן, שאין זה נידון מחלוקתו כאן. שכאן בא לחלוק במיעוט מי פירות ותבלין, שאין מברך מזונות כמוכח ממנהגו בשבתות, ומסיים שאם מיעוט זה יש בו הרבה דבש, ועיקר העיסה נילוש בהם, ברכתו גם כן מזונות.

ב, נתבאר לעיל דהב"ח דעתו ברמ"א שצריך רוב דבש ומיעוט קמח, והדעת תורה הביא דבריו והביא דהפנים מאירות ג"כ ס"ל כן עיי"ש, הרי דחשש הדעת תורה לשיטתם. ואיך יתכן לומר דפתאום נעלמה ממנו שיטתו וס"ל דלא כוותיה. - וכמדומה שאף על פי שציין על מה שכתב ה"ט"ז שהב"ח דעת יחיד, שגם הפנים מאירות (ה, א) העלה שבנילושה בדבש לבד, אף שהמנהג לברך עליה מזונות. בכל זאת לדעתו כיון שדבש משבעה משקין וחייב בחלה, יש להחמיר שלא לאכול אלא בתוך הסעודה, וכדעת הב"ח. עדיין דעתו שהמנהג והכרעת רוב האחרונים (ט"ז, אבן העזר, חמד משה, דרך החיים, שו"ע הרב ומשנה ברורה בביאור הלכה המובא לעיל), דיה שלא יחוש לשיטת הב"ח והפנים מאירות.

ג, נתבאר לעיל דדעת הט"ז דצריך גם רוב מי פירות וגם טעם הדבש יהיה עיקר יותר מהקמח. א"כ איך יתכן דהדעת תורה חלק עליו ואף לא הזכירו. - וכבר כתבתי שתחילת הגהת המהרש"ם היא 'עייני ט"ז'.
ד, להלן יובא לשונות הרבה פוסקים שצריך טעם ניכר יפה, וא"כ איך המהרש"ם שכל רז לא אניס ליה לא ידע אותם ולא הזכיר את דעתם. - וכבר ביארנו שלדעת המהרש"ם כל אלו כתבו כן רק במיעוט מי פירות, אבל ברוב מי פירות לדעתו גם הם סוברים שאין צריך טעם ניכר יפה.
ה, ואם נימא דהדעת תורה חלק על כל אותם הגדולים, הרי בודאי דעתו יחידאה ועלינו להיות נמשכים אחר דעת רוב הפוסקים דלא ס"ל כן, מה גם דדבריו נכתבו על שולי גליון השו"ע כהערה בעלמא ואינו מוכרח שכוון בדבריו לפסוק כן להלכה ולמעשה. - וכבר כתבתי שהמהרש"ם החשיב הגהותיו, ובנה מהם ספריו, ואת רוב הגהותיו לאורח חיים שלח בעצמו לבעל ארחות חיים כדי שידפיסם בספר ההלכה שלו.

לדעת הרמ"א צריך שיהא ניכר טעם הפירות

והביא הגרמשי"ק שמשלשון האליהו רבא (קסח, יד) בשם של"ה (שער האותיות, קדושה, הנ"ל): אבל פת שנילוש בחלב ואין בו מים כלל כי אם חלב ממש, וטעם החלב ניכר יפה, לכולי עלמא דין פת הבא בכיסנין יש לה. והאליהו רבא שם הוסיף דלא בעינן אין בו מים כלל אלא ה"א אם רוב חלב סגי. וגם החמד משה (סוף ס"ק ה') כתב: ומ"ש הרמ"א שכמעט הדבש והתבלין עיקר וכו', כוונתו שמרגישין טעמן הרבה מאד, ע"כ הרי שמלבד שצריך שיערב הרבה דבש כמ"ש שם ריש דבריו, צריך ג"כ טעמן נרגש הרבה. גם הנזירות שמשון כתב על דברי הט"ז ס"ק ז', ולי נראה אם נאפה בתנור ומראהו כשאר פת אין לברך בורא מיני מזונות, דאין טעם חלב ניכר כ"כ וכו' עיי"ש. הרי דאף שנילוש ברוב חלב צריך טעם ניכר היטב, וכנראה שגם הט"ז מודה לזה כמ"ש לעיל. - אך האליהו רבא לא בא להסכים עם השל"ה שצריך שיהיה טעם החלב ניכר יפה. אלא להשיג על מה שכתב שאין בו מים כלל, שהוא נגד הרמ"א. [מלבד מה שבחמניות מזונות המתיקות ניכרת יפה].

גם אין לדייק מהחמד משה 'שמלבד שצריך שיערב הרבה דבש כמ"ש שם ריש דבריו, צריך ג"כ טעמן נרגש הרבה'. כי זה לשונו: ומ"ש רמ"א שכמעט [הדבש] והתבלין עיקר, אין כוונתו שיהי' הרבה תבלין יותר מן העיסה, עד שכמעט הן עיקר. ואין הדרך כן, כמ"ש התוס' פרק הקומץ רבה [מנחות כג, ב ד"ה קסלקא דעתך], אלא כוונתו שמרגישין טעמן הרבה מאד. הרי שבא רק לגרוע מההבנה שלרמ"א צריך תבלין יותר מהעיסה, וצריך רק הרגשת טעם

הרבה מאוד. כלומר שתיקן לשון הרמ"א כאילו נכתב 'שכמעט טעם הדבש והתבלין עיקר'. אם כן כשמרגישין היטב מתיקות כמו בלחמניות מזונות, סגי. גם מהנזירות שמשון נראה שהבין בפשיטות שדעת הט"ז שגם אם אין טעם חלב ניכר כ"כ, ברכתו מזונות, והוא בא לחלוק עליו, ולדעתו 'אם נאפה בתנור, ומראהו כשאר פת, אין לברך בורא מיני מזונות, דאין טעם חלב ניכר כל כך. גם יש חלב שכבר מעורב במים. הרי שהצריך אפיה בתנור, כמדומה שכוונתו כדרך אפיית לחמים, ולא ע"ג כירה ותנורי בית של זמנינו. ומראה פת, אם כן בלחמניות מזונות שניכרת לכל רואיה, אף לדעת הנזירות שמשון נוכל לסמוך על הט"ז, ולברך בורא מיני מזונות.

מסקנת הדברים

מלבד הויכוח ההלכתי, נחלקו גם הרבנים המתירים במציאות האם הלחמניות מזונות המצויים טעמם הוי טעם ניכר, שטעם פת במים לבד אין לו שום מתיקות, וכיון שמורגש מתיקות נקרא שמורגש ביותר, או שצריך הרגשת טעם יותר מתוק.

כמו כן נחלקו עוד, האם האוכל מפת זו מחוסר זמן, נחשב שקובע סעודתו עליה, או שמא זו היא אכילה שאין לו קבע. ואף בשמחת נישואין, הרוצה לקבוע סעודה סועד מלחמניות רגילות, ומי שאינו רוצה לקבוע כדי לא להתעכב עד ברכת המזון או מטעם אחר, סועד ממתוקות. - וכבר הבאתי שנחלקו האחרונים אם מותר לברך מזונות מחמת ספק, או שאסור. ומסקנת השו"ע הרב היא (קסח, יט): וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע אבל המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר).

ועל כל אלה הדברים התלויים בסברא, יש לומר לב יודע אם לעקל או לעקלקלות. על כן הירא את ה' ינהג בשב ואל תעשה, ולא יסמוך על ההיתר הזה לאכול עמו סעודה ממש. אם כי לכאורה באם אוכל לחמניה בפני עצמה ולא בסעודה, יש מקום לומר שאכן ברכתה מזונות ולא המוציא, וכנ"ל.

על כן, מאחר שכבר הורו כמה מגדולי הדור שיש להחמיר ולברך המוציא על לחמניות מזונות, ודאי שמן הראוי להחמיר ולא לקבוע סעודה לאוכלם בברכת מזונות. אבל עדיין יש מקום להסתפק אם כשאנו קובע סעודה עליהם יכול לברך עליהם המוציא, וכדעת המהרש"ם, ועל כן יש מקום להכרעת המנחת יצחק זצ"ל שהמברך עליהם מזונות אין מזחיחים אותו ואין למחות בו. ובפרט שכך מורים רוב הפוסקים בארה"ב. וכן נהוג שם ברוב הסעודות.

ומעתה י"ל שזה כוונת הכתוב והיה עקב תשמעון וכו', אם תקיימו עשיו מצוות שגם בעבר רציתם לקיימם אלא שבגלל אונס לא הגעתם למעשה, והאונס הוא אשר הפך את העבר לעתיד וכדברי המגיד מדובנא, אז ושמר ה"א לך את הברית והחסד וכו', מדה כנגד מדה ישמור גם ה"א את השכר ויתן לך את השכר השמור לזכותך גם בעד המצוות שרצית לעשות בעבר ולא הצלחת לעשותם, וא"ש.

והיה עקב תשמעון וכו' ושמר ה"א לך את הברית ואת החסד. המפרשים מתקשים להסביר הביטוי והי"ה, וידועים דברי המדרש כל ויהי לשון צרה וכל ויהי לשון שמחה. כן קשה להבין הביטוי ושמר ה"א, כאלו מדובר כאן בשכר השמור מקודם, דבר שאין לו מובן. ואפ"ל עפ"י המגיד מדובנא בספר **כוכב מיעקב** על ההפטרה של פ' במדבר, שמסביר הענין של ויהי שהכוונה שזה ענין לשעבר, והוא"ו בראש התיבה הופכו לעתיד, עיי"ש דברים נעימים.

ולפי"ז י"ל שהתורה

מדברת מאיש אשר רצה לקיים תורה ומצוות ונאנס ולא עשאם, אז הקב"ה שומר לו זכות זה שרצה לעשות מצוה, וכאשר חפץ ה' בידו יצליח ויגיע להגשמת שאיפתו ולקיים המצוה, אז הקב"ה נותן לו גם שכרו על המקרים הקודמים כאשר רצה לקיים המצוות ועקב אונסו לא קיים אותם. וכמדומה לי שראיתי רעיון זה באיזה ספר.

בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" - נוה אחיעזר
בנישואות טורנו הגרמ"י ווייס שליט"א נאב"ד נוה אחיעזר
רח' נחשני 3 [אחרי כריכות] נוה אחיעזר, בני ברק

וי להאי שופרא דבלי בארעא

יחד עם תושבי שכונתנו תנו מתאבילים על פטירתו של אחד מבני החבורה מחשובי תושבי השכונה, צנוע ומעילי, משכים ומעריב בבתי כנסיות, קבע עיתים לתורה וזכה ללמוד שבעה פעמים ש"ס בלימודי התורה היומי בבית מדרשו בשעירו של הרב דולנסקי זצ"ל במשך למעלה מחמישים שנה

מוה"ר

פינחס כהן זצ"ל

הלווייתו יצאה ביום שלישי י"ט מנחם אב מביטוי ועברה דרך בית מדרשו להר הזיתים ירושלים

ומשגרים אנו בזאת מנחמינו הכנים
לאמנותו החשובה שתחי, לבני החשובים והיקרים היו,
לבנותיו שיחיו ולכל בני המשפחה שיחיו
המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תסיפו לדאבה עוד

יושבים שבעה ע"י יום שני בבוקר בבית המנוח רח' ארליאן 6 בני ברק
הנחלת בימ"ד רבנן ותלמידיו

פתרון החידה השבועית (ואתחנן) =

אצל אברהם אבינו כתוב **צפונה ונגבה וקדמה וימה** (בראשית יג, יד).
ואצל נכדו יעקב כתוב **ימה וקדמה צפונה ונגבה** (שם כח, יד). ואצל משה רבינו כתוב בפרשת השבוע (ו, כז) **ימה וצפונה ותימנה ומזרחה**.

© כל הזכויות שמורות למחבר

חידה לפרשת השבוע

לאבינו מהצפון ועד הים
ולנכדו טהים עד הדרום
ולרבינו ממצרים ועד המזרח.

גמ"ח כלי עבודה "אביה" (שינוי) טלפון: 03-6780673 או 054-2149883 (שלמה)
רוב כלי העבודה: פטישון, רתנת, דיסק, מקדחות, מברגות, קונגו, וכי"ב חדש! מכשיר חיתוך לקרמיקה! יעוצ' וליז'י מקצועי חינם!

גמ"ח חדש!
160 מטבעות כסף
לעשיית 'פדיון נפש', על פי האריז"ל והרש"ש
טלפון: 03-6780673 או 054-2149883 (שלמה)